

نقش کالبد معماری در ارتقای زندگی جمعی در فضاهای عمومی (نمونه موردی: میدان بهارستان)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۱۰/۲۰ | تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۲/۲۵

آتنا شاهینی

گروه معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
atenashahini96@gmail.com

مهرداد جاویدی نژاد*

گروه معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
(نویسنده مسئول) javidinejad.mehrdad@gmail.com

روزبه نقشینه

گروه معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Roozbeh.naghshineh@polimi.it

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: آدمی، موجودی اجتماعی است و نیازمند روابط اجتماعی است. فضاهای عمومی شهری برای توسعه ارتباطات اجتماعی کاربرد دارد. یکی از این فضاهای عمومی، میدان است که در آن زندگی جمعی، شکل می‌گیرد که در این تحقیق میدان بهارستان در نظر گرفته شده است. هدف از این تحقیق، بررسی تاثیر عوامل کالبدی بر زندگی جمعی در میدان بهارستان (به عنوان یک فضای عمومی) است.

روش پژوهش: روش تحقیق، از نظر شیوه گردآوری اطلاعات؛ توصیفی تحلیلی و از نظر هدف کاربردی بود. جامعه آماری پژوهش شامل: معماران (دانشجویان معماری) در دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز بود.

یافته‌ها: حجم نمونه با توجه به نمونه‌های در دسترس، ۱۷۰ نفر برآورد شد و برای انتخاب نمونه از روش همه شماری استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ تایی بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون استفاده شد.

نتیجه گیری: با تحقیقات انجام شده، مشخص شد که رابطه معناداری بین انعطاف‌پذیری، امکانات، تنوع کاربری و زندگی جمعی در میدان بهارستان وجود ندارد ولی متغیر تجمع‌پذیری و تعیین فضایی تاثیر مثبت بر متغیر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌گذارد.

واژگان کلیدی: کالبد، فضای عمومی، فضای شهری، میدان شهری، زندگی جمعی، تعاملات اجتماعی

مقدمه

توان از پتانسیل‌های پیچیدگی و تضاد در این راه بهره برد (ارباب زادگان هاشمی و رنجبر، ۱۳۸۸، ص ۵۰). ایجاد و بازتولید فضاهای عمومی اجتماع‌پذیر به عنوان محل رخداد تعاملات اجتماعی در راستای خلق محیط‌های شهری پایدار، یکی از اهدافی است که در دهه‌های اخیر، بسیار مورد توجه قرار گرفته است. این در حالی است که به دلایل مختلف، از جمله گرایش به زندگی ماشینی، حضور گسترده وسایل نقلیه و تغییر چهره شهر به واسطه چیرگی اتومبیل بر فضای شهری، افزایش سرعت جابه‌جایی، جدایی‌گزینی مردم از فضاهای عمومی، نادیده انگاری ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و هویتی نهفته در فضاهای عمومی، بی‌توجهی به حفظ و ارتقای حیات جمعی در دهه‌های پیشین، برخی از این فضاها در مقیاس‌های مختلف شهری اهمیت و نقش خود را از دست داده‌اند. فضاهای عمومی شهری به واسطه عدم حضور شهروندان به مرور زمان، بعد اجتماعی خود را از دست داده‌اند. در واقع این فضاها به جای آن که مردم را به مکت و حضور و برقراری مرادوات اجتماعی دعوت کنند، به عبور تشویق می‌کنند و دیگر تجربه برخورد با دیگران، حس تعلق به جامعه، دیدارهای چهره به چهره، تعاملات اجتماعی به درستی اتفاق نمی‌افتد (شجاعی و پرتوی، ۱۳۹۴، ص ۹۴). امروزه روند نزولی تعامل‌پذیری و تضعیف حس اجتماعی مکان، یکی از موضوعات مورد توجه صاحب‌نظران معماری و شهرسازی معاصر است. در دهه‌های اخیر ابعاد انسانی و کیفیت اجتماعی مکان در شهرها، مورد توجه برنامه‌ریزان و طراحان قرار گرفته است. فضاهای جمعی و اجتماع‌پذیر در طیف گسترده‌ای از فضاهای عمومی تا کاملاً خصوصی قرار دارند (مشهور و باقری، ۱۳۹۴، ص ۱۰۶).

بیان مساله

یکی از فضاهای عمومی شهری، میدان است. میدان به احتمال زیاد اولین فضای ساخته شده توسط انسان در میان فضاهای شهری است (Ahmadi et al, 2011). میدان‌ها همواره به عنوان یکی از فضاهای شهری موثر در شهرهای کهن جهان و همچنین در ایران مطرح بودند که حضور مردم از تمامی اقشار در این فضا اتفاق می‌افتد. در دوره‌های اخیر به دلیل ورود اتومبیل به شهرها، میدان‌ها معانی قبلی خود را از دست داده و فقط به عنصری ترافیکی و در اختیار سواره تبدیل شده‌اند (حقیریان و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۲۳). در عصر کنونی که همزمان با توسعه شهرنشینی است، بسیاری از شهرها با

فضای شهری باید بستری برای شکل‌گیری و تقویت ارتباطات اجتماعی به منظور برقراری حس امنیت و اعتماد در فضای عمومی باشد و از جهتی دیگر مکانی مهم برای شکل‌گیری مراسم آیینی به شمار می‌رود که کمک بسیار زیادی به برقراری روابط اجتماعی و زندگی جمعی می‌کند. حضور مثبت افراد در این فضاها، حس تعلق و روحیه تعاون را افزایش می‌دهد. انسان در فضای شهری به دنبال مکانی برای آسودن، آزادسازی فشارهای روحی-روانی و تعاملات اجتماعی است (قلمبردزفولی و نقی زاده، ۱۳۹۳، ص ۱۶). در واقع زندگی اجتماعی در شهرها تنها با حضور داوطلبانه و رضایتمندانه شهروندان در عرصه عمومی امکان‌پذیر است. برای حضور در عرصه عمومی و پیوند شهروندان با شهر و با یکدیگر، عوامل بسیاری دخیل هستند که با درگیری با احساسات و عواطف و پاسخگویی به نیازهای اجتماعی شهروندان، حضور آنها در شهر را تضمین می‌کند و تداوم می‌بخشد (آزاد نکچی علیا، ۱۳۹۱، ص ۴). یکی از فضاهای شهری، فضاهای عمومی است. فضاهای عمومی از اصلی‌ترین فضاهای شهری است که حیات مدنی در آن جریان یافته و بعد متعالی روابط مردمی در آن جلوه‌گر می‌شود. این فضاها با مقیاس‌های گوناگون در شهرهای ایران، محل همستگی‌های اجتماعی بودند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۳۲۴). در این فضاها مناسبات چهره به چهره، تظاهرات سیاسی، جشن‌ها و اعیاد در آن برگزار می‌شد و از پس این تعاملات، بخشی از میراث تاریخی و فرهنگی جامعه و انتقال ارزش‌های مشترک جامعه شکل می‌گیرد. فضاهای جمعی شهری، بستر مشترکی است که مردم فعالیت‌های کارکردی و مراسمی را که پیوند دهنده اعضای جامعه است، در آن انجام می‌دهند، چه روزمرگی‌های معمولی باشد و چه جشنواره‌های دوره‌ای. دو مفهوم فرم (کالبد) و عملکرد محتوا مهم‌ترین عوامل شکل دهنده به فضاهای عمومی شهری بوده که نوع ترکیب این دو مفهوم به شکل‌گیری ماهیت متفاوتی از فضا منجر می‌شود (اسمعیلیان و رنجبر، ۱۳۹۲، ص ۱۸۲). کالبد نقش مهمی در ارتقا زندگی جمعی در شهر دارد که در محیط تجلی پیدا می‌کند. توجه به پیچیدگی‌های محیط، باعث درگیری بیشتر ذهنی ناظر با محیط و به دنبال آن ارتباط بیشتر خواهد شد. یک محیط یکنواخت جذابیتی برای سکون، توجه، تعمق و به دنبال آن تعامل را ندارد. با توجه به این که نخستین درجه تعامل در یک محیط تعامل بصری است، لذا می-

فضای عمومی

در تفسیر لغت نامه آکسفورد برای واژه عمومی واژه هایی نظیر: تعلق داشتن به همه مردم، مربوط بودن به جامعه، قابل دسترسی و مورد استفاده از طرف کل جامعه آورده شده است. در فضاهای عمومی نظیر: سینماها، پارک‌ها، میدان‌ها و کتابخانه‌ها تمامی شهروندان از هر قشر، سن، نژاد و صنفی بدون نیاز به کنترل و محدودیت، حق حضور و ورود را دارند و با وجود انسان و فعالیت‌های اوست که چنین فضاهایی معنا می‌یابد. فضاهای عمومی مکانی برای رفع نیازهای روزمره و زندگی عمومی در شهرها هستند. این فضاها در طول زمان و بر اساس شرایط اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی تغییر می‌یابند (صوتی خیابانی و ستار زاده، ۱۳۹۴، ص ۲). فضای عمومی را می‌توان عرصه حضور مردم و پاسخی کالبدی فضایی به نیازها و خواست‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی آنها در نظر گرفت (حبیبی و پوررضا، ۱۳۹۲، ص ۷). محیط‌های عمومی شهری، باعث لذت بردن مردم از طبیعت و فعالیت‌های اجتماعی شده و مکان‌های تجمع را فراهم می‌کند، این ویژگی چشم انداز شهری و صحنه‌های واقعی زندگی را نشان می‌دهد که در بهبود کیفیت محیط شهری، ترویج انتقال تاریخ و فرهنگ شهری و ایجاد احساس تعلق و هویت همه مردم، نقش بسیار مهمی ایفا کرده است (Rong, 2010, p1). در فضاهای عمومی افراد متعلق به طبقات مختلف، جنسیت‌ها، سن و فرهنگ‌های مختلف با هم آمیخته می‌شوند. در این فضاها، فرد با افرادی بسیار متفاوت از خود مواجه می‌شود. تنوع و تراکم در فضاهای عمومی شهری سبب انعطاف و پذیرش اجتماعی یعنی همان مدارا می‌شود. فضای عمومی به ما اجازه می‌دهد تا حضور دیگری را تجربه کنیم و دیدگاه‌های دیگران را بشناسیم و این یکی از ویژگی‌های اصلی زندگی اجتماعی است. فضای عمومی ابزار پیوند مردم مختلف با هم است که می‌تواند منجر به مدارا و همبستگی اجتماعی شود و نقش مهمی در شکل گیری سرمایه اجتماعی ایفا نماید (شارع پور، ۱۳۹۵، ص ۵۳-۵۴).

زندگی جمعی

زندگی جمعی فرصتی به منظور رها شدن از تنش-های روزمرگی، گذران اوقات فراغت، تعاملات اجتماعی و گردهمایی افراد و گروه‌های مختلف و بستری برای حضور، آزادی بیان و ابراز آنها در فضا است. حیات جمعی

تغییر شکل غیرمستقیم شکل خود، با از دست دادن هویت به ویژه در میدان‌های عمومی در مناطق شهری تهدید می‌شود (Shukri et al, 2017). میدان‌ها از پتانسیل و ظرفیت بالقوه مطلوبی جهت عملکرد به عنوان مکان‌های عمومی موفق شهری، برخوردار هستند. چرا که میدانی از اثرگذارترین فضاهای شهری در ذهنیت شهروندان هستند تا حدی که معمولاً ساکنان یک شهر مناطق مختلف شهرشان را توسط میدانی آن از هم بازشناسی می‌کنند و از این جهت است که در تصویر ذهنی شهروندان انواع میدانی در شهر، حکم گره‌های پررنگی را دارند (صادقی و احمدی، ۱۳۹۶).

میدان مورد بررسی در این تحقیق، میدان بهارستان است که از قدیمی‌ترین میدان‌های شهری و محله‌های تهران است. دلیل اصلی اهمیت این میدان، وجود ساختمان مجلس شورای ملی (مجلس دوره مشروطه) و مجلس شورای اسلامی در این میدان است. ساختمان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در شمال غربی این میدان، واقع است. میدان بهارستان محل رخداد‌های مهم تاریخی در تاریخ معاصر ایران بوده است و به همین دلیل به بررسی آن، پرداخته شده است. پژوهش حاضر بر پایه این پرسش مطرح است که عوامل کالبدی مرتبط با جمع پذیری در میدان بهارستان کدامند؟

اهمیت و هدف پژوهش

هدف از این تحقیق، تبیین شاخص‌های کالبدی برای ارتقای زندگی جمعی است و بدین منظور ابتدا به عوامل کالبدی میدان و تشریح معیارهای اساسی نیازهای زندگی جمعی پرداخته و در نهایت بررسی می‌کنیم هر عامل، چه تاثیری بر زندگی جمعی در میدان بهارستان دارد.

ادبیات تحقیق

فضای شهری

اندیشمندان تعاریف مختلفی از فضای شهری بیان کردند که مهم‌ترینشان این است که فضای عمومی جایی است که همه به آن دسترسی دارند و به منظور انجام تعاملات اجتماعی و رخداد زندگی شهری سازماندهی می‌شود. زوکر فضای شهری را ساختاری سازمان یافته و واجد نظم می‌داند که به صورت کالبدی برای فعالیت‌های انسانی و بر قواعد روشنی استوار است (حقیریان و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۲۵).

عمومی بر پایه نیاز مردم به حس تعلق اجتماعی و تعامل با یکدیگر قرار دارد و این امر در یک فضای اجتماعی شهری حمایت کننده در کنار تامین آسایش فیزیولوژیکی، ادعای قلمرو، حس مالکیت و دریافت عدالت در فضا، امکان پذیر خواهد بود. تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط، خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت های متناسب و در نتیجه نقش پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروهها و شبکههای اجتماعی است. از سوی دیگر حیات جمعی متأثر از نیروها و عوامل مختلفی چون: ویژگیهای جغرافیایی بستر فضای عمومی (اقلیم و...)، مشخصات کالبدی و فعالیتی فضاهای عمومی، ابعاد اقتصادی، سلامت اجتماعی، ویژگیهای فرهنگی - اجتماعی جامعه، ابعاد سیاسی، الگوی گذران اوقات فراغت بوده و با ویژگیهایی چون: نوع فعالیت های اجتماعی حاکم، فرهنگ مردم و زمان وقوع رویدادها در فضا در رابطه است (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶، ص ۲۱-۲۳).

میدان به عنوان فضای عمومی

میدان در لغت معرب میان است و به معنای دل شهر و فضایی باز برای اجتماع مردم با بازار اطراف آن بوده است. میدان شهری به محدوده‌ای ساکن، جمع‌پذیر، یکپارچه و دارای زندگی جمعی برای شهروندان اطلاق می‌شود و فضاهایی برای مشاهده فضای شهری، به یادآوردن خاطرات، دیدن و دیده شدن، اجرای مراسم جشن و سرور، خرید و فروش و برگزاری اجتماعات سیاسی هستند. بنابراین ویژگیهای عینی و ذهنی فضاهای باز شهری و به ویژه میدانی شهری، نسبت مستقیمی با افزایش فعالیت‌های انتخابی دارند که این موضوع به نوبه خود به افزایش فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی خواهد انجامید. از این جهت، ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان می‌تواند عاملی مهم ولی شکننده در بازآفرینی منظر میدانی شهری، تلقی شود. میدان به عنوان یکی از عناصر اصلی فضای شهری، باید امکان آسایش و راحتی شهروندان را فراهم آورده و به گونه‌ای باشد که شهروندان بتوانند از مناظر تاریخی اطراف آن عکس خاطره‌انگیزی گرفته، با دوستان و آشنایان خود ملاقات نمایند و در روزهایی خاص در آن گردهم آیند (فیضی و اسدیپور، ۱۳۹۲، ص ۶-۷).

در فضاهای عمومی در گرو ترویج تعاملات اجتماعی، جذب افراد و گروه‌های مختلف، امنیت اجتماعی و در نتیجه ترغیب به افزایش تحمل گروه‌های مختلف در فضا، جامعه پذیری بیشتر و ایجاد فضایی فعال و سرزنده است. دامنه زندگی جمعی از قرارگیری در کنار دیگری، از نگاه و مشاهده در چند لحظه، ملاقات‌های اتفاقی، مکث‌های طولانی تا فعالیت‌های اجتماعی و اعتراض‌های خیابانی گسترده است، تنها تحت این شرط که به گونه‌ای در معنای عمومی جای گیرند. فعالیت‌های ضروری و انتخابی در فضاهای عمومی دارای شرایط بهتری باشند، فعالیت‌های اجتماعی و به تبع آن گونه آرمانی زندگی جمعی، مورد حمایت قرار می‌گیرند. اگر چه چارچوب فیزیکی تأثیر مستقیم بر روی کیفیت، محتوا و شدت ارتباطات اجتماعی ندارد، اما طراحان شهری می‌توانند بر امکان ملاقات، دیدن و شنیدن موثر بوده و نقطه آغازینی برای دیگر اشکال ارتباط فراهم آورند (آیت‌اللهی، ۱۳۹۱، ص ۷۱-۷۲).

زندگی جمعی در فضای شهری

فضاهای شهری مناسب برای زندگی جمعی، باید همه شمول باشند تا استفاده از آنها، برای همه اعضای جامعه آسان و لذت بخش شوند. این بدین معنی نیست که یک محیط باید به همه افراد خدمت ارائه کند، اما گروه‌های خاصی مانند: سالمندان، زنان و کودکان نباید با سیاست‌های آشکار و یا غیر مستقیم از حضور در فضا محروم شوند. کیفیت‌هایی که به منظور تقویت زندگی جمعی در فضاهای عمومی شهری در نظر گرفته می‌شوند، عواملی را شامل می‌شوند که استفاده کنندگان فضا را به پیاده روی یا مشغول شدن به فعالیت‌های ساکن تشویق می‌کنند (حق بیان و شکوهی بیدهنی، ۱۳۹۸، ص ۴۱-۴۲).

اجتماع پذیری و حیات جمعی

حیات جمعی فرصتی جهت رها شدن از تنش‌های زندگی روزمره، گذران اوقات فراغت، تعاملات اجتماعی و گردهمائی افراد و گروه‌های مختلف و بستری برای حضور، آزادی بیان و ابراز آنها در فضاهای شهریست. حیات جمعی در فضاهای عمومی شهری در گرو ترویج تعاملات اجتماعی، جذب افراد و گروه‌های مختلف، امنیت اجتماعی و در نتیجه ترغیب به افزایش تحمل گروه‌های مختلف در فضا، جامعه پذیری بیشتر و ایجاد فضایی فعال و سرزنده است. اجتماع‌پذیری در فضاهای

تأثیر کالبد بر تعاملات اجتماعی

اگر کالبد شهری همان مجموعه بناها و مکان‌های به هم تنیده‌ای در نظر گرفته شود که مردم شهر ساکنان آن هستند و در خلل و فرج‌ها و فضاهای خالی آن زندگی اجتماعی جریان دارد، می‌توان این گونه نتیجه گرفت که این دو یعنی کالبد و زیست اجتماعی که درون آن روی می‌دهد، نمی‌توانند از هم جدا باشند. مردم به طور طبیعی اهل معاشرت‌اند و دوست دارند در جاهایی که دیگران هم هستند، جمع شوند؛ اما برای ایجاد فضای شهری به یادماندنی که بتوان در آن جمع شد و اختلاط کرد به مکان، کانون یا تکیه‌گاهی نیاز است. این مکان‌های تجمع ممکن است در پیرامون فواره‌ها، آثار هنری، سکوها یا اطراف بناهای یادمانی باشد. این بناها معمولاً جایی را برای نشست، لبه‌ای را برای تکیه دادن، جایی را برای پناه بردن از آفتاب و باران و محل دنجی را برای گپ زدن در خود دارند؛ طوری که حتی کسانی هم که خیلی آشنا نیستند، با احوالپرسی‌های کوتاه، دلیل موجهی برای حضور همدیگر در این مکان‌ها پیدا می‌کنند. آن چه این فضاها را به لحاظ اجتماعی فعال می‌سازد، در درجه اول عوامل کالبدی است که می‌تواند زمینه‌ساز ورود و سپس توقف افراد درون فضا باشد؛ عواملی چون: دسترسی‌ها، جاذبه‌های بصری و عوامل طبیعی (قلمبردزفولی و نقی زاده، ۱۳۹۳، ص ۱۷).

عوامل کالبدی موثر بر زندگی جمعی میدان

انعطاف‌پذیری

از بارزترین ویژگی فضاهای معماری عمومی شهری امروزی، نیاز به انعطاف‌پذیری و قابلیت تکامل فضا چه در زمینه کالبدی و عملکردی چه در زمینه اجتماعی است. نقش و جایگاه فضاهای طراحی شده عمومی بر افزایش شادابی عمومی جامعه امری انکارناپذیر است (کاکوئی ازبرمی و همکاران، ۱۳۹۳). فضاهای انعطاف‌پذیر با رضای حس تنوع طلبی انسان امروز، می‌تواند مطابق بر اصول زیبایی‌شناسی بنا شود و رضایت کاربر خود را به دست آورد (نصرتی ارشاد و جوان فروزنده، ۱۳۹۵). از جمله نکاتی که در انعطاف‌میدان شهری مؤثر است، یکپارچگی فضای میدان است، این که کف یکپارچه و پیوسته باشد و از خرد کردن آن با میلمان، درخت و اختلاف سطح پرهیز شود (ابراهیم پور و همکاران، ۱۳۹۶).

تجمع‌پذیری

باید توجه داشت که شکل صحن فضا نیز، باید به گونه‌ای باشد که به مرکز اشاره و به آن تأکید کند. شکل‌هایی که مرکزی مشخص را القاء می‌کنند (دایره، مربع، مستطیل) بسیار مناسب‌تر از اشکالی‌اند که مرکز آنان براحتی قابل تشخیص نیست، مانند اشکال ترکیبی یا نامنظم. فرد برای اینکه فضای میدان را تجمع‌پذیر احساس کند، باید به نحوی تک تک افراد را متعلق به یک جمع دانسته و امکان فعالیت در کنار دیگران یا مشارکت با سایرین را آماده بدارد. ایجاد فعالیت‌هایی در فضا که میان گروه‌های مختلف سنی و اجتماعی مشترک است و یا بنوعی با هم مرتبطاند، احساس مشارکت با سایرین و حضور در جمع را در شهروندان بوجود می‌آورد. تشویق به توقف نیز باعث ایجاد احساس تجمع‌پذیری در فضا می‌گردد. وجود فعالیتی که نظر شهروندان را به خود جلب می‌کند و آنها را در ارضاء حس کنجکاویشان شریک می‌سازد، معمولاً ابتدایی‌ترین راه برای تشویق شهروند به مکث و حضور در کنار دیگران است (پاکزاد، ۱۳۹۱).

سکون

برای اینکه فضای میدان شهری، ساکن بنظر آید و یا شخص در آن احساس سکون کند، این فضا باید مواردی را در خود مستتر داشته باشد و انسان را به مکث کردن تشویق کند. عبارتی تشویق به کاستن از سرعت، تشویق به انجام رفتارهای کم تحرک و نهایتاً تبدیل فضا به یک مقصد و کاستن از ترافیک عبوری در آن از خصوصیات میدان است. برای کاستن سرعت فرد چند نکته را می‌توان مورد بررسی قرار داد، این‌ها از این گونه‌اند:

وجود امکاناتی که عابر را قادر به انجام برخی فعالیت‌های کم تحرک در فضا کند، از عوامل ایجاد مکث در میدان شهری هستند. اگر برای فرد امکان نشست فراهم باشد، چه بصورت نیمکت، سکو، کناره گلجای‌ها و نظایر آن احتمال مکث وی در فضا بیشتر می‌شود و با افزایش امکانات لازم برای فعالیت‌های کم تحرک از قبیل: ایستادن، نگاه کردن، مطالعه کردن و نظایر این‌ها فضای میدان شهری امکان مکث بیشتری را برای عابران فراهم می‌کند. وجود بدنه‌ها بصورت که بتوان پشت به آنها و رو به فضای شهری نشست و مدتی مکث کرد و همچنین وجود فضاهایی که جاذب جمعیت‌اند و اجتماعات را ایجاد می‌کنند، خود از عوامل تشویق افراد

میدان شهری مجاز نمی‌باشد. حضور صنایع و کاربری‌های مزاحم (بصری، شنیداری، بویایی) در بدنه میدان شهری مجاز نیست. بستر فضایی لازم برای حضور فعالیت‌های دستفروشی، معرکه‌گیری، بساطی، در میدان شهری پیش بینی گردد. تسهیلات لازم جهت برگزاری نمایشگاه‌های روباز ادواری، اجرای موسیقی و نمایش‌های خیابانی، مراسم، گردهمایی فرهنگی- مذهبی در میدان-های شهری فراهم گردد (پاکزاد، ۱۳۹۱).

تعیین فضایی

کرانه‌های میادین شهری باید مشخص و معلوم و برای شهروندان درون آن قابل ادراک باشد، به نحوی که احساس حضور در یک فضا را القا کند (عباسی و بمانیان، ۱۳۹۶). این کرانه‌ها می‌توانند صلب یا نرم باشند. کرانه‌های صلب همان بدنه‌های ساختمان‌های اطراف میدان می‌باشند و کرانه‌های نرم می‌توانند با توپوگرافی و حتی اختلاف سطح (سطح کل میدان نسبت به پیرامون) ایجاد شوند. البته اختلاف سطح نباید به گونه‌ای باشد که تداوم حرکت شهروند پیاده را از مبادی ورودی به داخل میدان مختل نماید. در اینجا استفاده از اختلاف سطح‌ها و توپوگرافی‌های مربوط به بستر میدان در مورد خاص توصیه می‌شود. هر چه که کرانه‌های میدان شهری صلب‌تر باشند، حس حضور در داخل یک فضا را قوی‌تر القا می‌کند. شکل، ابعاد و اندازه میدان نیز در میزان تعریف فضای میدان شهری بسیار مؤثر است. باید توجه داشت که اندازه و ابعاد عناصر تعریف کننده میدان می‌بایستی برای ناظر قابل ادراک باشد. از طرفی فرم میدان نیز باید نسبتاً ساده باشد. زیرا پیچیدگی و شکست زیاد در فرم میدان فضای آن را تکه تکه کرده و آن را به چند زیر فضا تقسیم می‌کند. در ضمن این فرم هر چه که به فرم‌های تمرکزگرا نزدیک‌تر باشد شهروندان را بیشتر به با هم بودن و تعامل با هم تشویق می‌کند. در طرح بدنه‌های میادین شهری، اگر محورهای مرکزی بناهای شاخص (به لحاظ فرم، عملکرد یا ارتفاع) با هم در محلی نزدیک به محدوده مرکز ثقل تلاقی کنند، به نوعی در القای حس تمرکز و اهمیت تحولات درونی میدان شهری، موفق تر هستند. این حس با قرار گیری المان-های بسیار ظریف به نحوی که تجمع شهروندان در فضای میانی لطمه‌ای وارد نسازد نیز، اتفاق می‌افتد. همچنین از طریق تداوم محورهای دسترسی به داخل فضای میدان (به عنوان مثال از طریق کف‌سازی) می‌توان به این مقصود دست یافت. بدین طریق، بارز نمودن

در فضابند و نیز علاوه بر این، ایجاد جاذبه در فضا برای عابران از عوامل ایجاد مکث در فضا محسوب می‌شود. وجود جاذبه‌های بصری، کارکردی و یا فعالیت‌های جاذب در میدان خود بخود عابر را به مکث در فضا فرا می‌خواند. همچنین می‌توان فضاهایی متفاوت از مسیرهای حرکتی برای آسودن افراد تعبیه کرد. این فضاها می‌توانند توسط اختلاف ارتفاع، کف‌سازی، نورپردازی و نظایر اینها از مسیر حرکتی مجزا شوند. افراد زمانی در فضا احساس سکون می‌کنند که در آن بخشی از آرامش مورد نیاز خود را بیابند. آرامش از لحاظ عوامل تأثیرگذار بر جنبه‌های فیزیکی فرد، از قبیل: راحتی حرکت، امنیت، مکان آسایش و آرامش ذهنی است. از لحاظ کالبدی، فضای میدان شهری باید ایستا باشد تا القای سکون کند. فضایی که دارای کشش و پویایی زیاد نباشد از آنجا که آرامش ذهنی ایجاد می‌کند، فضا را ایستا و احساس سکون بوجود می‌آورد. فضا در صورتی دارای وضوح باشد و ذهن ناظر را برای کشف فضا به تحرک زیاد وا ندارد ساکن قلمداد می‌گردد (پاکزاد، ۱۳۹۱).

تنوع کاربری

تنوع کاربران زمانی به وجود می‌آید که گروه‌های سنی مختلف و طبقات اجتماعی متفاوت بتوانند در یک مکان با هم برخورد داشته باشند و یا دست کم بدون نظارت‌های شدید فیزیکی و اجتماعی با هم در تعامل باشند. همان‌طور که استفان کار و کوین لینچ (۱۹۸۱) اشاره کرده‌اند، برای حداقل برخوردهای کاربران، تعادلی مناسب میان نظارت و آزادی نیاز است. یک مکان عمومی موفق، جایی است که افراد با هر پیش زمینه‌ای و بدون برتری قشر خاصی به هم زیستی بپردازند. مشاهده مردم یکی از اولین فعالیت‌هایی است که افراد با طبقات اجتماعی متفاوت، در یک مکان عمومی با هم به اشتراک می‌گذارند. برای نیل به تنوع و گوناگونی این امر باید در میان مردم تقویت گردد. تفریحات ساده‌ای هم چون: پیاده‌روی، گفت و شنود، خوردن و انواع ورزش‌ها می‌توانند یک زندگی متنوع را به وجود آورند (بهرامی اصل، ۱۳۹۱). فقط غلبه کاربری تجاری در داخل میدان شهری مجاز است. جانمایی کاربری‌ها در میدان شهری نمی‌بایستی به گونه‌ای باشد که بخش‌هایی از میدان پر ازدحام و در بخش‌های دیگر خلوت باشند. استقرار حداقل یک کاربری فعال در شب (رستوران، سینما) در هر یک از بدنه‌های میدان شهری الزامی است. حضور کاربری‌های خدماتی و تجاری سف‌ساز سواره در بدنه‌های

متحرک، میز، صندلی و چتر در صحن میدان شهری هستند (پاکزاد، ۱۳۹۱).

زندگی جمعی

امروزه فضاهای همگانی شهری مکانی به منظور حضور مردم و محل تعاملات اجتماعی شهروندان می‌باشد. در واقع، بی تردید هر یک از فضاهای همگانی شهری، با حضور مردم است که معنی پیدا کرده و تضمین حضور و پرداختن به فعالیت‌های روزمره در این گونه فضاها، تامین آسایش، رضایت مندی و رفاه شهروندان، از اهمیت زیادی برخوردار است (ملکیان و همکاران، ۱۳۹۵). با حضور مردم می‌توان فضاهای مشارکتی ایجاد نمود و به مشارکتی بودن فضاها کمک کرد. مشارکتی بودن به برخورداری فضا از متولی خصوصی، برطرف کردن مشکلات بوجود آمده در فضا از سوی استفاده کنندگان، همکاری آنها در تامین هزینه‌های فضا و همچنین پاکیزه نگه داشتن آن توجه می‌نماید (محمدی و همکاران، ۱۳۹۱). فضاهای مشارکتی می‌تواند دیدارگاهی نیز باشد و دیدارگاهی بودن به تامین مکان‌هایی به منظور نشست و ملاقات دوستان، وجود نقاط شاخص برای قرار گذاشتن، انتخاب کردن یا نکردن فضا از سوی استفاده کنندگان آن برای دیدار و ملاقات با دوستان، اشاره می‌نماید (محمدی و همکاران، ۱۳۹۱). دیدارگاهی بودن فضاهای شهری می‌تواند به خلق فضایی خودمانی بیانجامد. فضای خودمانی فضایی است که فرد در آن احساس تعلق می‌کند، فضا را از آن خود دانسته و خود را نیز جزئی از فضا می‌داند. چنانچه انسان در فضا احساس راحتی و تعلق داشته باشد، حضور وی در فضا پررنگ‌تر شده و زمینه‌ساز برای وی فراهم می‌شود (مومنی و همکاران، ۱۳۹۵).

پیشینه تحقیق

میادین شهری از کانون‌های با هویت و مهم محسوب می‌شوند که تحقیقات حیدری و همکاران (۱۳۹۲) نشان داده هم از لحاظ تاریخی، هم از لحاظ عملکردی گاه‌گاه دارای ارزش بوده، جداره‌های میادین شهری و عدم آشفتنگی و کیفیت مناسب بصری آن از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ زیرا اختلالات بصری می‌تواند باعث شود خوانایی اطراف میدان کاسته شود. یکی از نشانه‌هایی که معمولاً اطراف میدان قرار می‌گیرد، قرار گرفتن کاربری مذهبی، تجاری است که باید به گونه‌ای باشد که در یک ارتفاع قرار گیرد تا مانع از اغتشاش بصری شود و به

محدوده مرکز ثقل میدان، در ایجاد تمرکز بر فضای داخل میدان و احساس تعیین موثر است. مطلب بسیار مهم دیگری که در ایجاد تعیین میدان موثر است، آماده‌سازی بستر آن به نحوی است که پذیرای فعالیت‌های متنوع در داخل محدوده خود باشد و این فعالیت‌ها در اطراف و کناره‌ها پراکنده نشوند. جنب و جوش شهروندان در داخل این فضا، خود به نوعی احساس توجه به مرکز و درگیر شدن با حس و حال فضا را می‌دهد (پاکزاد، ۱۳۹۱).

وحدت

فضای شهری از جمله میدان در انقباض خود و در مجموعه همبستگی‌اش، روی به وحدت دارد و یکسانی، روی به ترکیب دارد و همگونی. در این جمع شدن و همسانی، کل دارای هویتی یگانه می‌شود و شخصیتی خاص ارائه می‌دهد؛ فارغ از چگونگی ترکیب اجزا و عناصرش. اجزا و عناصر در این هویت کلی رنگ می‌بازد و یگانه می‌شوند. کل، مفهوم جدا از اجزا دارد و مجموعه اجزا متشکله خود نیست. جز نیز در مقیاس خویش کامل است و وحدت را نشانگر است، در عین اینکه در ترکیب با اجزای متشابه و یا متباین، مجموعه‌ی بزرگتر را سبب می‌گردد. جز در کثرت خویش وحدت را بیان می‌دهد و کل در وحدت خود کثرت را نشانگر است. مصداق عینی این مفهوم را در شالوده اصلی شهر مثل بازار اصفهان و عناصر متشکله آن می‌توان یافت (رزاقی و هاتفی شجاع، ۱۳۹۴).

امکانات محیط

میدان شهری مطلوب دارای تسهیلات رفاهی برای افراد است و مردم باید در استفاده از این تسهیلات، دچار مشکل نباشند. در این زمینه، مکانیابی مناسب نیمکت‌ها، نورپردازی مناسب در شب، مکانیابی مطلوب سطل‌های زباله و مانند آن از اهمیت خاصی برخوردار است (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۱). در واقع آسایش با در نظر گرفتن مبلمان شهری بدست می‌آید: در نظر گرفتن سطل زباله، نیمکت، انواع چراغ، تابلوهای اطلاع رسانی در میدان‌های شهری، ضروری است. مبلمان شهری نباید قابل سرقت باشد. مبلمان شهری میدان باید در برابر عوامل جوی و کثرت استفاده، مقاوم باشد. نصب تیر انتقال نیرو، جعبه تقسیم زمینی برق و مخابرات در معرض دید یا در محل گذر و تجمع شهروندان مجاز نمی‌باشد. رستوران‌ها و واحدهای عرضه کننده اغذیه، مجاز به استفاده از مبلمان

همساز با اقلیم باشد و در راستای تعریف هویت شهری باشد. بهتر است از رنگ‌های هماهنگ استفاده شود.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط سیدیان و همکاران (۱۳۹۶) مشخص شد که بناهای اطراف میدان شهری و کاربری آن از اهمیت بسیاری برخوردار است. دور میدان‌های اصلی شهر معمولاً از بناهای مذهبی و نظامی و تجاری استفاده می‌شد.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط سجادزاده (۱۳۹۲) مشخص شد که دسترسی به میدان، آسایش و راحتی آن، میدان محلی برای خرید و فعالیت، استراحت، زمینه فرهنگی، ملاقات و تعامل افراد، خاطره سازی، آرامش و امنیت، اهمیت بسیاری دارد.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط دوزدوزانی و همکاران (۱۳۹۴) مشخص شد که مجسمه، فرم میدان، آب نما، سنگ فرش از عناصر تاثیرگذار در میدان هستند. پوستگی بدنه‌ها، رفت و بافت مصالح بدنه، مقیاس انسانی، بناهای شاخص در بدنه‌ها، مصالح کف، شکل هندسی، مبلمان شهری، نورپردازی، عوامل طبیعی از عوامل رضایتمندی مردم از میادین هستند.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط متدین و آقابزرگ (۱۳۹۳) مشخص شد که به لحاظ فرمی بهتر است تکرار و تاکید در محور داشته باشند. عناصر طبیعی آب و گیاه در آن به کار برده شود و در آنها نیز هندسه و تاکید در محور قرار داشته باشد. مقیاس انسانی رعایت شود و محورهای تاکید و تکرار منطبق شوند. عناصر مصنوع هندسه داشته باشند و تکرار و تاکید بر آنها صورت گیرد. بهتر است سلسله مراتب در آنها رعایت شود و رنگ و نور به خوبی در آن جلوه‌گر شود.

مدل مفهومی و سوالات تحقیق

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در حوزه میدان شهری و جمع‌پذیری پژوهش حاضر بر پایه‌ی این پرسش اصلی؛ شکل می‌گیرد که شاخص‌های کالبدی موثر بر ارتقای زندگی جمعی در میدان کدامند؟. در راستای پاسخ به این سوال پس از بررسی مفاهیم مرتبط با میدان و زندگی جمعی، تبیین مفهوم زندگی جمعی شهری و شاخص‌های مرتبط با نظریات مطرح شده در این زمینه در دسته انعطاف‌پذیری، اجتماع‌پذیری، سکون، تنوع کاربری، امکانات محیط، وحدت محیط و تبیین فضایی صورت گرفته است.

خوانایی بیشتر کمک کند. فضاهای مذهبی با توجه به کاربری خاص می‌تواند باعث جذب مردم و افزایش تعاملات شود و فضاهای تجاری به واسطه تردد عابرین و وجود فضاهای استراحت برای آنها امکان تعاملات را فراهم می‌آورد.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط فیضی و اسد پور (۱۳۹۲) در شهرهای پر جمعیت به عنوان یک گره شهری نقش ترافیکی دارند. این میادین در واقع با اولویت جریان اتومبیل طراحی می‌شوند. در برخی از میادین شهری با فراهم آوردن امکانات تفریحی و وجود فضاهای سبز، دسترسی به میدان، مجسمه‌ها، آب نما و مبلمان شهری، نورپردازی مناسب در شهر، وجود آبخوری، کیوسک اطلاع رسانی و مطبوعاتی، کفسازی می‌تواند شرایط حضورپذیری افراد را فراهم آورد. برخی میادین به دلیل سبک معماری که دارند می‌تواند شاخص شوند و مورد توجه عده زیادی از مردم قرار گیرند. وجود برخی کاربری‌های مزاحم که همخوانی با فضای شهری ندارد، می‌تواند باعث آشفتگی بصری در شهر شود.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط پور جعفر و همکاران (۱۳۸۹) باید به گونه‌ای باشند که حس قرارگیری در محیط شهری را ایجاد کند. میدان با مجموعه بناهای اطرافش معنا پیدا می‌کند و بر اساس آن شکل می‌گیرد و می‌تواند پهن یا عمیق باشد. شکل میدان باید به گونه‌ای باشد که کلیت میدان شهری از هر نقطه‌ای از داخل آن قابل تجربه باشد. اگر ساختمان‌های اطراف میدان ارتباط خوبی با هم داشته باشند، بهتر است از کفسازی ساده استفاده شود ولی هنگامی که ساختمان‌ها هماهنگ نباشند باید، از طراحی دقیق کف میدان برای جبران کمبودها استفاده شود. بدنه‌های میدان باید تداوم داشته باشد که باعث وضوح بیشتر می‌شود. استفاده از مجسمه، باعث شکل دادن به فضا شده و یک تمرکز بصری انتظام بخش را در فضا ایجاد می‌کند.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط شهاییان و حقیقی (۱۳۹۳) اگر از نظر فیزیکی دارای آب نما، نورپردازی، مبلمان شهری، نقاشی دیواری، باشند، می‌توانند باعث ایجاد فضای موفق شهری شوند.

میدان‌های شهری با تحقیقات انجام شده توسط تدین و همکاران (۱۳۹۷) مشخص شد که استفاده از گستره‌ای از رنگ‌های متنوع در میدان می‌تواند موجب غنای حسی در میدان شده است. رنگ‌ها بهتر است

روش تحقیق

با توجه به هدف ذکر شده نوع تحقیق مذکور کمی می‌باشد و در آن از روش پیمایشی- همبستگی استفاده شده است. روش پژوهش از نظر شیوه گردآوری اطلاعات، توصیفی تحلیلی و از نظر هدف کاربردی بود. تبیین نیازهای شهروندان در قالب نیازهای کالبدی و بررسی مولفه‌های زندگی جمعی با بدست آمد و در ادامه به بررسی مولفه‌ها و شاخص‌های بعد زندگی جمعی در فضای عمومی پرداخته شد. جامعه آماری این پژوهش ۱۷۰ نفر از معماران (دانشجویان معماری) در دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز انتخاب گردیدند و به طور در دسترس و همه شماری انتخاب شدند. پرسش‌نامه بسته با طیف لیکرت ۵ تایی بوده است. تحلیل داده‌های حاصل، به روش همبستگی با استفاده از ضرایب همبستگی پیرسون و آزمون رگرسیون و در نرم افزار SPSS ورژن ۲۲ جهت بررسی ارتباط بین شاخص‌ها و همسویی و غیر همسویی آنها انجام شد.

یافته‌های پژوهش

فرضیه اول: *انعطاف پذیری فضا بر زندگی جمعی در میدان بهارستان تأثیر معناداری دارد.*
بر اساس نتایج حاصل از آزمون همبستگی و سطح معناداری بدست آمده که برابر با (۰,۰۸۵) و بزرگتر از

۰,۰۵ می‌باشد، بین انعطاف پذیری فضا و زندگی جمعی در میدان بهارستان، رابطه معناداری وجود ندارد. جدول شماره ۱)

فرضیه دوم: *تجمع پذیری فضا بر زندگی جمعی در میدان بهارستان، تأثیر معناداری دارد.*

بر اساس نتایج حاصل از آزمون همبستگی و سطح معناداری بدست آمده که برابر با (۰,۰۳۷) و کوچکتر از ۰,۰۵ می‌باشد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین تجمع پذیری فضا و زندگی جمعی در میدان بهارستان، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مقدار این رابطه ۰,۱۶۰ است که به معنای وجود رابطه مستقیم و مثبت بین دو متغیر می‌باشد. (جدول شماره ۲)

فرضیه سوم: *سکون محیط بر میزان زندگی جمعی در میدان بهارستان تأثیر معناداری دارد.*

بر اساس نتایج حاصل از آزمون همبستگی و سطح معناداری بدست آمده که برابر با (۰,۰۰۶) و کوچکتر از ۰,۰۵ می‌باشد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین سکون و زندگی جمعی در میدان بهارستان، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مقدار این رابطه ۰,۲۱۰ است که به معنای وجود رابطه دوسویه بین دو متغیر می‌باشد. (جدول شماره ۳)

جدول ۱: نتایج آزمون همبستگی پیرسون انعطاف پذیری فضا بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

متغیر	شاخص	زندگی جمعی	انعطاف پذیری فضا
زندگی جمعی در میدان بهارستان	ضریب همبستگی پیرسون	۱	۰,۱۳۲
	سطح معنی‌داری	۰	۰,۰۸۵
	حجم نمونه	۱۷۰	۱۷۰

جدول ۲: نتایج آزمون همبستگی پیرسون تجمع پذیری فضا بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

متغیر	شاخص	زندگی جمعی	انعطاف پذیری فضا
زندگی جمعی در میدان بهارستان	ضریب همبستگی پیرسون	۱	**۰,۱۶۰
	سطح معنی‌داری	۰	۰,۰۳۷
	حجم نمونه	۱۷۰	۱۷۰

** CORRELATION IS SIGNIFICANT AT THE 0.05 LEVEL (2-TAILED).

جدول ۳: نتایج آزمون همبستگی پیرسون سکون محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

متغیر	شاخص	زندگی جمعی	انعطاف پذیری فضا
زندگی جمعی در میدان بهارستان	ضریب همبستگی پیرسون	۱	**۰,۲۱۰
	سطح معنی‌داری	۰	۰,۰۰۶
	حجم نمونه	۱۷۰	۱۷۰

** CORRELATION IS SIGNIFICANT AT THE 0.05 LEVEL (2-TAILED).

جدول ۴: نتایج آزمون همبستگی پیرسون تنوع کاربری محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

متغیر	شاخص	زندگی جمعی	انعطاف پذیری فضا
زندگی جمعی در میدان بهارستان	ضریب همبستگی پیرسون	۱	**۰,۲۲۹
	سطح معنی‌داری	۰	۰,۰۰۳
	حجم نمونه	۱۷۰	۱۷۰

** CORRELATION IS SIGNIFICANT AT THE 0.05 LEVEL (2-TAILED).

جدول ۵: نتایج آزمون همبستگی پیرسون امکانات محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

متغیر	شاخص	زندگی جمعی	انعطاف پذیری فضا
زندگی جمعی در میدان بهارستان	ضریب همبستگی پیرسون	۱	**۰,۲۵۹
	سطح معنی‌داری	۰	۰,۰۰۱
	حجم نمونه	۱۷۰	۱۷۰

** CORRELATION IS SIGNIFICANT AT THE 0.05 LEVEL (2-TAILED).

فرضیه ششم: وحدت محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان، تأثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج حاصل از آزمون همبستگی و سطح معناداری بدست آمده که برابر با (۰,۰۰۰) و کوچکتر از ۰,۰۰۵ می‌باشد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین وحدت و زندگی جمعی در میدان بهارستان، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مقدار این رابطه ۰,۶۰۵ است که به معنای وجود رابطه مستقیم و مثبت بین دو متغیر می‌باشد. (جدول شماره ۶)

فرضیه هفتم: تعیین فضایی بر زندگی جمعی در میدان بهارستان تأثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج حاصل از آزمون همبستگی و سطح معناداری بدست آمده که برابر با (۰,۰۰۰) و کوچکتر از ۰,۰۰۵ می‌باشد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین تعیین فضایی و زندگی جمعی در میدان بهارستان، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مقدار این رابطه ۰,۵۸۸ است که به معنای وجود رابطه مستقیم و مثبت بین دو متغیر می‌باشد. (جدول شماره ۷)

فرضیه چهارم: تنوع کاربری محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان، تأثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج حاصل از آزمون همبستگی و سطح معناداری بدست آمده که برابر با (۰,۰۰۳) و کوچکتر از ۰,۰۰۵ می‌باشد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین تنوع کاربری و زندگی جمعی در میدان بهارستان رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مقدار این رابطه ۰,۲۲۹ است که به معنای وجود رابطه مستقیم و مثبت بین دو متغیر می‌باشد. (جدول شماره ۴)

فرضیه پنجم: امکانات محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان، تأثیر معناداری دارد.

بر اساس نتایج حاصل از آزمون همبستگی و سطح معناداری بدست آمده که برابر با (۰,۰۰۱) و کوچکتر از ۰,۰۰۵ می‌باشد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین امکانات محیط و زندگی جمعی در میدان بهارستان، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مقدار این رابطه ۰,۲۵۹ است که به معنای وجود رابطه مستقیم و مثبت بین دو متغیر می‌باشد. (جدول شماره ۵)

جدول ۶: نتایج آزمون همبستگی پیرسون وحدت محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

متغیر	شاخص	زندگی جمعی	انعطاف پذیری فضا
زندگی جمعی در میدان بهارستان	ضریب همبستگی پیرسون	۱	۰,۶۰۵
	سطح معنی‌داری	۰	۰,۰۰۰
	حجم نمونه	۱۷۰	۱۷۰

** CORRELATION IS SIGNIFICANT AT THE 0.05 LEVEL (2-TAILED).

جدول ۷: نتایج آزمون همبستگی پیرسون تعیین فضایی بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

متغیر	شاخص	زندگی جمعی	انعطاف پذیری فضا
زندگی جمعی در میدان بهارستان	ضریب همبستگی پیرسون	۱	**۰,۵۸۸
	سطح معنی‌داری	۰	۰,۰۰۰
	حجم نمونه	۱۷۰	۱۷۰

** CORRELATION IS SIGNIFICANT AT THE 0.05 LEVEL (2-TAILED).

تحلیل رگرسیون چند متغیره

تحلیل رگرسیون چند متغیره به منظور برآورد میزان تاثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته می‌باشد (دیواس، ۱۳۸۳، ۲۱۴). به عبارت دیگر می‌توان گفت تحلیل رگرسیون چند متغیره این امکان را برای محقق فراهم می‌کند تا تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش بینی و سهم هر یک از متغیر-های مستقل را در تبیین متغیر وابسته تعیین کند (کلانتری، ۱۳۸۵، ۱۶۹).

در جدول ۸ خلاصه مدل مشخص شده است. بر اساس این جدول ضریب همبستگی بین متغیرها ۰،۶۹۷ می‌باشد که نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل تجمع پذیری، سکون، تنوع کاربری، امکانات، وحدت، تعیین فضایی و متغیر وابسته زندگی جمعی در میدان بهارستان همبستگی نسبتا بالایی وجود دارد. همچنین مقدار ضریب تعدیل شده که برابر ۰،۴۶۶ می‌باشد، نشان می‌دهد که ۴۶،۶ درصد از عوامل موثر بر

زندگی جمعی در میدان بهارستان، تحت تاثیر متغیرهای مستقل می‌باشد. همچنین مقدار آزمون دوربین-واتسون در این جدول محاسبه گردیده و این آماره در بازه ۱/۵ تا ۲/۵ قرار گرفته است. پس می‌توان نتیجه‌گیری کرد که خطاها از یکدیگر مستقل هستند.

بر اساس به نتایج جدول شماره ۹ و با توجه به مقدار آماره F (۲۵،۶۱۱) و سطح معنی داری (۰،۰۰۰) در سطح خطای کمتر از ۰،۰۰۵، می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی پژوهش شامل شش متغیر تجمع پذیری، سکون، تنوع کاربری، امکانات، وحدت، تعیین فضایی قادرند تغییرات متغیر وابسته زندگی جمعی در میدان بهارستان را تبیین کنند.

با توجه به جدول شماره ۱۰ تفسیر ضرایب رگرسیونی بر اساس ضریب استاندارد شده بتا (Beta) انجام می‌گیرد؛ زیرا این آماره نشان دهنده ضریب رگرسیونی استاندارد شده هر یک از متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته پژوهش می‌باشد. بنابراین می‌توانیم

جدول ۸: خلاصه مدل

مدل	ضریب همبستگی چند گانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آزمون دوربین واتسون
۱	۰،۶۹۷	۰،۴۸۵	۰،۴۶۶	۲،۳۸۸

متغیر پیش بین: تجمع پذیری، سکون، تنوع کاربری، امکانات، وحدت، تعیین فضایی
متغیر وابسته: زندگی جمعی در میدان بهارستان

جدول ۹: تحلیل واریانس (ANOVA)

مدل	جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی داری
رگرسیون	۴۲،۲۳۳	۶	۷،۰۳۹	۲۵،۶۱۱	b۰،۰۰۰
باقی مانده (خطا)	۴۴،۷۹۸	۱۶۳	۰،۲۷۵		
جمع	۸۷،۰۳۲	۱۶۹			

متغیر پیش بین: تجمع پذیری، سکون، تنوع کاربری، امکانات، وحدت، تعیین فضایی
متغیر وابسته: زندگی جمعی در میدان بهارستان

جدول ۱۰: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره

مدل	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد	آماره T	سطح معنی داری	آماره هم خطی	
	ضریب B	انحراف خطا				VIF	تلورانس
(مقدار ثابت)	۰،۰۵۴	۰،۲۷۵		۰،۱۹۸	۰،۸۴۳		
تجمع پذیری	۰،۲۶۶	۰،۰۶۴	۰،۲۶۹	۴،۱۵۸	۰،۰۰۰	۰،۷۵۳	۱،۳۲۷
سکون	-۰،۲۱۵	۰،۰۷۶	-۰،۲۳۳	-۲،۸۳۸	۰،۰۰۵	۰،۴۶۸	۲،۱۳۷
تنوع کاربری	۰،۱۵۷	۰،۰۹۱	۰،۱۳۵	۱،۷۲۲	۰،۰۸۵	۰،۵۱۸	۱،۹۳۲
امکانات	-۰،۰۴۰	۰،۰۶۸	-۰،۰۴۱	-۰،۵۸۹	۰،۵۵۶	۰،۶۴۳	۱،۵۵۵
وحدت	۰،۵۲۱	۰،۰۸۸	۰،۴۹۹	۵،۸۹۸	۰،۰۰۰	۰،۴۴۲	۲،۲۶۲
تعیین فضایی	۰،۳۲۲	۰،۱۰۳	۰،۲۸۸	۳،۱۱۶	۰،۰۰۲	۰،۳۷۰	۲،۶۹۹

متغیر وابسته: زندگی جمعی در میدان بهارستان

می‌پردازد، و سطح معنی داری آزمون رگرسیون چند متغیره که برابر با ۰،۰۰۰ می‌باشد، فرضیه دوم پژوهش با اطمینان ۹۵٪ تایید می‌شود و متغیر تجمع پذیری ۲۶،۹٪ تاثیر مثبت بر متغیر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌گذارد.

باتوجه به نتایج فرضیه سوم پژوهش که به بررسی تاثیر سکون بر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌پردازد، و سطح معنی داری آزمون رگرسیون چند متغیره که برابر با ۰،۰۰۵ می‌باشد، فرضیه سوم پژوهش با اطمینان ۹۵٪ تایید می‌شود. متغیر سکون ۲۳،۳٪ تاثیر منفی بر متغیر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌گذارد.

باتوجه به نتایج فرضیه چهارم پژوهش که به بررسی تاثیر تنوع کاربری فضا بر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌پردازد، و سطح معنی داری آزمون رگرسیون چند متغیره که برابر با ۰،۰۸۵ می‌باشد، فرضیه چهارم پژوهش با اطمینان ۹۵٪ تایید نمی‌شود. بنابراین رابطه معناداری بین تنوع کاربری و زندگی جمعی در میدان بهارستان وجود ندارد.

باتوجه به نتایج فرضیه پنجم پژوهش که به بررسی تاثیر امکانات محیط بر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌پردازد، و سطح معنی داری آزمون رگرسیون چند متغیره که برابر با ۰،۵۵۶ می‌باشد، فرضیه پنجم پژوهش با اطمینان ۹۵٪ تایید نمی‌شود. بنابراین رابطه معناداری بین امکانات و زندگی جمعی در میدان بهارستان وجود ندارد.

باتوجه به نتایج فرضیه ششم پژوهش که به بررسی تاثیر وحدت بر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌پردازد، و سطح معنی داری آزمون رگرسیون چند متغیره که برابر با ۰،۰۰۰ می‌باشد، فرضیه ششم پژوهش با اطمینان ۹۵٪ تایید می‌شود و متغیر تجمع پذیری ۴۹،۹٪ تاثیر مثبت بر متغیر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌گذارد.

باتوجه به نتایج فرضیه هفتم پژوهش که به بررسی تاثیر تعیین فضایی بر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌پردازد، و سطح معنی داری آزمون رگرسیون چند متغیره که برابر با ۰،۰۰۲ می‌باشد، فرضیه هفتم پژوهش با اطمینان ۹۵٪ تایید می‌شود و متغیر تعیین فضایی ۲۸،۸٪ تاثیر مثبت بر متغیر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌گذارد.

با استفاده از آن سهم نسبی هر متغیر مستقل در مدل را مشخص کنیم. مقایسه متغیرها نشان می‌دهد که متغیرهای تجمع پذیری، سکون، وحدت و تعیین فضایی برای پیش‌بینی تجمع‌پذیری در میدان بهارستان در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار می‌باشند اما با توجه به سطح معنی داری متغیرهای تنوع کاربری و امکانات که بیشتر از ۰،۰۵ است، تاثیر این متغیرها بر متغیر زندگی اجتماعی در میدان بهارستان معنادار نمی‌باشد. نتایج حاصل از ضرایب معادله رگرسیون، نشان می‌دهد که ۲۶٪ از تغییرات متغیر زندگی جمعی را متغیر تجمع پذیری، ۴۹٪ متغیر وحدت و ۲۸٪ این تغییرات را متغیر تعیین فضایی توجیه می‌کند. همچنین متغیر سکون بر متغیر زندگی جمعی، در مقایسه با سایر متغیرها، ۲۳٪ تاثیر منفی می‌گذارد. با توجه به ضرایب می‌توان گفت که متغیر وحدت نسبت به دیگر متغیرها بیشترین تاثیر را در میزان زندگی جمعی دارد. با توجه به ستون آخر جدول شماره ۱۰ مقدار VIF برای کلیه متغیرهای مستقل کمتر از ۵ ($VIF < 5$) می‌باشد. بنابراین بین متغیرهای مستقل هم خطی وجود ندارد و مدل برازش شده دارای اعتبار می‌باشد.

بحث و نتیجه گیری

برای مقایسه متغیرهای جامعه معماران، برحسب گروه‌های جنسیتی، سنی و تحصیلی از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه ANOVA استفاده شد. این آزمون نشان داد در سطح اطمینان ۹۵٪ در متغیرهای تجمع پذیری، امکانات، وحدت و تعیین فضایی تفاوت معنی داری بین پاسخ زنان و مردان وجود داشت. این آزمون مشخص کرد بین متغیرهای تجمع پذیری، سکون، امکانات، وحدت، زندگی جمعی و سن، در سطح اطمینان ۹۵٪ رابطه معنادار وجود دارد. این آزمون همچنین رابطه معناداری را، در سطح اطمینان ۹۵٪ بین متغیرهای انعطاف پذیری، تجمع پذیری، وحدت، تعیین فضایی، زندگی جمعی و تحصیلات نشان داد. باتوجه به نتایج فرضیه اول پژوهش که به بررسی تاثیر انعطاف پذیری فضا بر زندگی جمعی در میدان بهارستان می‌پردازد، و سطح معنی داری آزمون همبستگی پیرسون که برابر با ۰،۰۸۵ می‌باشد، فرضیه اول پژوهش با اطمینان ۹۵٪ تایید نمی‌شود. بنابراین رابطه معناداری بین انعطاف پذیری و زندگی جمعی در میدان بهارستان وجود ندارد.

باتوجه به نتایج فرضیه دوم پژوهش که به بررسی تاثیر تجمع پذیری بر زندگی جمعی در میدان بهارستان

پیشنهادات

- با توجه به آنچه گفته شد پیشنهادات زیر برای بهبود زندگی جمعی در میدان شهری مطرح است:
- میدان شهری به گونه‌ای طراحی شود که قابلیت تغییر عملکرد را داشته باشد.
 - میدان‌های شهری به گونه‌ای طراحی شود که مخاطب را به خود جذب کند که این می‌تواند از طریق استفاده از مبلمان، گیاهان، فضای سبز، وجود فضاهای جمعی امکان‌پذیر شود.
 - فضاهای داخل میادین شهری به گونه‌ای طراحی شود که جوابگوی جمعیتی که به آن مراجعه می‌کنند، باشد.
 - فضاهای سر بسته نیز در پارک وجود داشته باشد، تا در صورت هوای بارانی از آن استفاده شود.
 - فضاهای داخل میدان شهری به گونه‌ای طراحی شود که برای همه سن از جمله کودک و نوجوان و سالمند مناسب باشد (فضای نشست برای افراد سالمند و فضای بازی برای کودکان).
 - فضاهای معرکه گیری و تجاری نیز، می‌تواند باعث شکل‌گیری زندگی جمعی می‌شود.
 - دسترسی به داخل میدان به گونه‌ای باشد که رفت و آمد برای افراد به راحتی امکان‌پذیر باشد.

منابع

- ارباب زادگان هاشمی، سیدعلیرضا و احسان رنجبر (۱۳۸۸) بازخوانی مفهوم تضاد در ارتقا تنوع بصری فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: میدان بهارستان تهران، آرمانشهر، شماره ۳.
- آزاد تکچی علیا، زهرا (۱۳۹۱) بررسی تطبیقی جایگاه میادین تهران در حفظ و ارتقای خاطره جمعی شهروندان نمونه موردی: میدان تجریش و میدان بهارستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر تهران، دانشکده هنر و معماری.
- آیت اللهی، فاطمه السادات (۱۳۹۱) احیای زندگی جمعی در بافت فرسوده محله شاه حمزه قم با تکیه بر رویکرد بازآفرینی طراحی محور، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده معماری و شهرسازی.
- ابراهیم پور، مریم، فرش کاران، عزیزه، هاشمی، پریسا (۱۳۹۶) کنکاشی بر تحولات میدان‌های شهری با رویکرد سرزندگی، سومین کنفرانس ملی شهرسازی،

- معماری، عمران و محیط زیست، شیروان، موسسه پایا شهر.
- اسمعیلیان، سحر و احسان رنجبر (۱۳۹۲) بررسی تطبیقی مؤلفه‌های موثر بر شکل‌گیری و انتقال خاطرات جمعی در فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: تهران، میدان تجریش، میدان بهارستان و میدانچه تئاتر شهر، معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۱۱.
- بهرامی اصل، زینب (۱۳۹۱) بررسی نقش فضای شهری در شکل‌گیری حیات اجتماعی مطالعه موردی: خیابان انقلاب تهران حد فاصل میدان انقلاب و میدان فردوسی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی - پژوهشکده علوم اجتماعی
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۹۱) راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران، انتشارات شهیدی تهران
- تدین، بهاره. قلعه نویی، محمود. ابوبی، رضا (۱۳۹۷) ارائه روشی به منظور تحلیل و الگوبرداری از رنگ جداره‌ها در منظر فضاهای شهری تاریخی، باغ نظر، سال ۱۵، شماره ۵۹.
- حبیبی، سید محسن و نوید پورمحمد رضا (۱۳۹۲) فضاهای عمومی و زندگی جمعی در شهر تاریخی ورامین، هویت شهر، دوره ۵، شماره ۱۵.
- حق بیان، رسول. شکوهی بیدهندی، محمد صالح (۱۳۹۸). کنکاشی در مطالعه نظام‌مند زندگی جمعی در فضای شهری موردکاوی: پیاده‌راه هفده شهریور تهران، منظر، دوره ۱۱، شماره ۴۶.
- حقیریان شیدا. سجادزاده، حسن. کریمی مشاور، مهرداد (۱۳۹۵) اولویت بصری میدان‌ها شهری از منظر کاربران (نمونه موردی: میدان‌های شهر همدان)، آمایش محیط، دوره ۹، شماره ۳۵.
- حیدری، علی اکبر. امیرحاجلو، الهام. کارخانه، معصومه و نرگس احمدی فرد (۱۳۹۲) ارزیابی نقش منظر فضاهای جمعی در کیفیت شهری، نمونه موردی: منطقه یک تهران، معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۱۱.
- دانشپور، سیدعبدالهادی و مریم چرخچیان (۱۳۸۶) فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی، باغ نظر، دوره ۴، شماره ۷.
- دوزدوزانی، یاسمین. اعتصام، ایرج. تقی زاده، محمد (۱۳۹۴) مقایسه رضایتمندی شهروندان میادین نقش جهان، بهارستان، دل کامپو و ناوونا از طراحی میادین اجتماع پذیر شهری.

- دیواس، دیوید (۱۳۸۳) پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نائی، نشر نی، تهران.
- سیدیان، سید علی. علی نیا، سعید. حیدر نتاج، وحید (۱۳۹۶) گونه شناسی بافت نمای شهری (با رویکرد شکلی)، باغ نظر، سال ۱۴، شماره ۵۳.
- شارع پور، محمود (۱۳۹۵) حق به شهر و فضاهای عمومی شهر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، دوره اول، سال دوم، شماره دوم.
- شجاعی، دلارام و پروین پرتوی (۱۳۹۴) عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقاء اجتماع پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران (نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران)، باغ نظر، سال دوازدهم، شماره ۳۴.
- شهبان، پویان، حقیقی، ریحانه (۱۳۹۳) واکاوی نقش هنرهای عمومی در موفقیت فضای شهری میدان نقش جهان اصفهان، هویت شهر، شماره ۱۹، سال هشتم.
- صادقی، علیرضا، احمدی، فریال (۱۳۹۶)، خوانش مؤلفه های مکان در طراحی محیط شهری (نمونه موردی: میدان‌های تاریخی نقش جهان، گنجعلی خان، دل کمپو و گراند پلیس)، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره نوزدهم، ویژه نامه شماره ۵.
- صوتی خیابانی، زهرا و داریوش ستارزاده (۱۳۹۴) تبیین عوامل مؤثر بر ارتقاء تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی شهری، سومین کنفرانس بین المللی پژوهش های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری.
- رزاقی، زهرا، هاتفی شجاع، سمیه (۱۳۹۴) نقدی بر الگوی مدرن میادین شهری بر اساس اصول شهرسازی ایرانی اسلامی، همایش بین المللی معماری و عمران و شهرسازی در هزاره سوم.
- فیضی، محسن، اسدپور، علی (۱۳۹۲) فرایند بازآفرینی منظر میادین شهر تهران با هدف ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان، مطالعات شهری، شماره هفتم.
- قلمبردزفولی، مریم و محمد نقی‌زاده (۱۳۹۳) طراحی فضای شهری به منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی (مطالعه موردی: بلوار بین محله ای)، هویت شهر، سال هشتم، شماره ۱۷.
- کاکوئی ازبرمی، معین. سهیلی، جمال الدین و شیرینکام چوری، حمیدرضا (۱۳۹۳) انعطاف پذیری در معماری فضاهای عمومی با رویکرد زمینه گرایی اجتماعی، همایش ملی شهرسازی فرهنگ گرا، اصفهان، دانشگاه شیخ بهایی.
- کلاتتری، خلیل (۱۳۸۵) پردازش و تحلیل داده ها در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی، شریف، تهران.
- متدین، حشمت الله. آقابزرگ، نرگس (۱۳۹۳) زیبایی شناسی میدان ایرانی، منظر، شماره ۲۶.
- محمدی، محمود، عظیمی، مریم، مقدم، حامد، رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۱) فضاهای عمومی شهری، تحقق تعاملات اجتماعی در بافت‌های تاریخی (نمونه موردی: شهرقدیم لار)، مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت‌های تاریخی فرهنگی)، دوره ۲، شماره ۴
- ملکیان، محمود، ایزدی، محمدسعید، اردکانی، سهیل سبحان (۱۳۹۵) اهمیت فضاهای همگانی شهری در توسعه پایدار گردشگری شهری (مطالعه موردی: منطقه یک شهر همدان)، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره ۱۸، شماره ۴.
- مومنی، فرزاد، فرجودی کوهنجانی، ابودر، حسنی، مزگان، سلیمی، کورش (۱۳۹۵) طراحی فضای شهری خودمانی با تاکید بر خاطره انگیزی درگذر تاریخی گلچینان یزد، نشریه مدیریت شهری، سال پانزدهم، شماره ۴۴
- مشهور، زینب و محمد باقری (۱۳۹۴) نقش ساختارهای فضایی دوقطبی در ارتقاء تعامل پذیری و حس مکان (مورد پژوهی در مجموعه‌های آئینی و شهری)، معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۱۵.
- نصرتی ارشاد، مهدی و عجمان فروزنده، علی (۱۳۹۵) انعطاف پذیری در فضاهای معماری، دومین کنفرانس بین المللی انسان، معماری، عمران و شهر، تبریز، مرکز مطالعات راهبردی معماری و شهرسازی
- Ahmadi, ferial. Asadpour, ali. Pouryoosef zade, sara. Azary najafabadi, rahman. 2011. Restoration strategies of naghsh-e-jahan square to achieve social sustainability based on users visions, elixir international journal, elixir soc. Sci. 39 4985-4992. Issn 2229-712x.
- Rong, z. (2010) improvement and revitalization of public spaces in the historical centre of macao towards the creation of a new sustainable urban environment: jiangnan university, china.
- Shukri, sharyzee. Hussaini wahab, mohammad. Asri ibrahim, mohamad. Zafarullah rozaly, mohd.2017. Hysical characteristics of a public square in malay royal town, utm razak school of engineering and advanced technology kuala lumpur, malaysia.